

MPRA

Munich Personal RePEc Archive

Development Problem of Turkey and the Role of Special Finance Houses

Aras, Osman Nuri

2000

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/81952/>
MPRA Paper No. 81952, posted 16 Oct 2017 05:57 UTC

TÜRKİYE'NİN KALKINMA SORUNU VE ÇÖZÜM NOKTASINDA ÖZEL FİNANS KURUMLARI

Türkiye'nin Kalkınma Sorunu ve Çözüm Noktasında Özel Finans Kurumları (Development Problem of Turkey and the Role of Special Finance Houses)

Journal of Qafqaz University 3 (1), 2000, pp.93-110

Dr. Osman Nuri ARAS

ÖZET

Ekonomik açıdan Türkiye'nin de yer aldığı gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından biri kalkınmadır.

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını dengeli olarak sürdürebilmeleri ancak tasarruf edebilmeleri ve tasarruflarını en etkin şekilde kullanabilmeleriyle mümkündür. Çünkü ekonomik kalkınmayı sağlayan sermaye birikimi, ancak artan tasarrufların yatırımlara sevk edilmesiyle mümkün olabilir.

Ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi noktasında ülkemizde kalkınmanın ilk ve en önemli unsuru olan tasarrufların arttırılmasının yanı sıra, artan tasarrufların etkin yatırım alanlarına kaydırılması ve her iki açıdan teşvik edici olma noktasında etkili olabileceği düşünülen kurumlardan birisi de özel finans kurumlarıdır.

Dolayısıyla bu çalışmada Türkiye'nin ekonomik sorunlarının temelini teşkil eden kalkınma sorunu ve kalkınma sorununda tasarrufların önemi bağlamında, kalkınma sorununa çözüm bakımından önemli bir müessese olabileceği düşünülen özel finans kurumları incelenecektir.

ABSTRACT

One of the most important problems of developing countries like Turkey is economic development.

In order to continue well-balanced development, developing countries should increase their saving-deposit and use them effectively. Because, capital accumulation providing economic development can be realized only by manipulation the saving-deposits to the investment.

If it is wanted to realize economic development in a country one of the most effective institutions in increasing saving-deposits and turning them in to capital and for both of them which is thought to be motivating is non-governmental (private) financial institutions.

So, in this study, the non-governmental financial institutions are being investigated for good solutions on development problem, which is one of the basic problem of Turkey and importance of saving-deposit in this problem.

1.GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkelere biri olan Türkiye'nin karşı karşıya olduğu en önemli sorunlar ictimai (sosyal), iktisadi(ekonomik) ve idari(siyasal) olarak formüle edilebilir. Bu sorunlara çözüm bulacak bir ülkenin gelişmiş bir ülke olmaması, daha da önemlisi uluslararası düzeyde denge unsuru olmaması düşünülemez.

Bu çalışmada Türkiye'nin ekonomik sorunlarının temelini teşkil eden kalkınma sorunu ve kalkınma sorununda tasarrufların önemi bağlamında, kalkınma sorununa çözüm bakımından önemli bir müessese olabileceği düşünülen özel finans kurumları incelenecektir.

2. KAVRAM OLARAK EKONOMİK KALKINMA

Ekonomik açıdan Türkiye'nin de yer aldığı gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından biri kalkınmadır. Kavram olarak iktisat literatüründe, tanımları farklılık göstermesine karşın, ekonomik büyüme, ekonomik kalkınma ve ekonomik gelişme deyimlerinin çoğu kez birbiri yerine kullanıldığı görülür. Örneğin, bizim kalkınma planlarında kalkınma hızının büyüme hızı yerine kullanıldığı görülmektedir. Bazen de kalkınma kavramı, ekonomik büyümenin aşamalarından biri olarak kullanılmaktadır: Rostow'un teorisinde büyümenin bir aşaması olarak take-off için kalkınma kavramı kullanılmaktadır.

Bu üç kavram arasında mukayese yapabilmek için önce kavramlara yüklenen tanımlara bakılmalıdır:

Ekonomik Büyüme: Ekonomik büyüme, Simon Kuznets'in de belirttiği gibi, toplumda, fertbaşına üretimin sürekli artışına denir. Üretimin artması, ekonominin teknoloji seviyesine, sahip olduğu kaynakların miktarına ve niteliğine bağlıdır. Dolayısıyla büyüme; stok, akım ve değişkenlerin gövde ve hacim itibarıyla genişlemesidir. Bir şeyin büyümesi nicelik olarak artmasıdır. Örneğin nüfus artar, işgücü çoğalır, sermaye birikimi artar. Sonuçta ekonomik büyüme ile bir malı diğerinin yerine ikame etme zorunluluğu ortadan kaldırılıp toplumun yaşam düzeyi yükseltilir.

Öte yandan, büyümenin ölçülmesinde yapılan tanımlar ise çeşitlilik gösterir: Büyüme oranı ekonominin prodüktif kapasitesindeki artış olarak tanımlanırken, bir diğer tanıma göre, kişi başına GSMH ya da milli hasıladaki artış olarak tanımlanmaktadır. Bazı hesaplarda kullanılan tanıma göre ise büyüme kişi başına tüketim harcamalarındaki artış oranına göre hesaplanmaktadır.

Prof. Dr. J. Kendrick'e göre ise, serbest bir toplumda büyüme oranı, ekonominin tüm üyelerinin, o andaki üretime ayırdığı kaynakların hacmine göre gelecek ve verimli potansiyeli genişletmek için yine onların yatırmaya hazır oldukları "out-put" harcama miktarına göre aldıkları birleşimi gösteren bir ölçüdür.

Gelişme: Ekonominin bünye ve çatısında meydana gelen değişmedir. Yani, mevcut potansiyeli gerçekleştirmeyi veya ilerletmeyi, daha dolu, daha büyük ve daha iyi bir duruma getirmeyi ve niceliği değil niteliği artırmayı kapsar.

Kalkınma: Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler için kullanılan kalkınma kavramı ise, milli gelirden önemli ve reel artışlar sağlamak ve toplumun refah düzeyini yükseltmek için sosyo-ekonomik yapıyı değiştirmeye yönelik çabalardır.

Bu ülkeler bir yandan artan nüfus ihtiyaçlarını karşılamak, diğer yandan gelişmiş ülkelerle aralarındaki farkları kapatma ile karşı karşıyadırlar. Bunun için üretimlerinde büyük hamleler yapmak zorundadırlar. Ancak bazı engeller bunu gerçekleştirmelerini güçleştirmektedir. Gelişme ve büyüme yolunun açılması bir takım çıkmazların aşılmasına bağlıdır. Örneğin, tasarrufların ve yatırımların azlığı, sermaye birikiminin sağlanamaması, bunun sonucunda da gelirin artmaması ve tasarrufların istenen düzeye çıkarılamaması gibi fakirliğin kısır döngüsünü kırmaları gerekmektedir. Bunun yolu; ekonomik yapıyı değiştirmek, işgücünün niteliğini arttırmak, teknolojik değişimleri gerçekleştirmek, sosyal-kültürel-politik faktörleri de dikkate alarak komple sosyo-ekonomik bir yapısal değişikliğe gitmektir. Bu değişiklik süreci kalkınma sürecidir.

Buna göre ekonomik kalkınma az gelişmiş bir ülkenin gelişmiş bir ülke haline gelmesi ile ilgili bir kavramdır. Büyüme ise kalkınma sorunu olmayan gelişmiş bir ekonominin daha fazla büyümesi imkanlarının araştırılması ile ilgili bir kavramdır. Bununla ilgili büyüme sürecine girmiş bir ülkenin kalkınma ile ilgili sorunları gündemdeki yerini koruyabilir. Zaman zaman eski yapısal bozukluklar tekrar ortaya çıkabilir, hatta ekonominin negatif büyümesi ile de sonuçlanabilir. Bu yüzden kalkınma ile büyüme sorunları arasında, matematiksel anlamda bir kesişim kümesinin bulunacağı gözden uzak tutulmamalıdır:

Özellikle az gelişmiş ülkeler açısından temel sorun, mikro ekonominin temel sorunu olan kıtlıktır. Bir ülkenin, sahip olduğu kıt kaynakların miktarını arttıracak veya kalitelerini iyileştirecek şekilde, üretim imkanlarının sınırını genişletmesi veya üretim teknolojisi ve kurumsal çerçeveyi değiştirerek daha yüksek üretim düzeylerine çıkması, ekonomik büyümesini gerçekleştirmesi anlamına gelir. Kaynaklarını büyük ölçüde geliştirmiş ve ileri

derecede sanayileşmiş ülkelerin en önemli sorunu bu kaynakların ve üretim kapasitesinin tam çalıştırılmasını sağlamaktır. Buradan anlaşıyor ki, büyümenin makro ekonomik bir sorun olmasının yanı sıra "ne üretilecek, ne kadar üretilecek ve toplumun üretim kapasitesi etkin kullanılıyor mu?" gibi mikro ekonominin temel sorunlarıyla da ilişkisi vardır.

Az gelişmiş ülkelerin gelişme sürecini tamamlamaları veya gelişmiş ekonomilerin zaten gelişmiş olması büyüme sorunlarını tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Bu yüzden ekonomik büyüme teorilerinde, bilinen ekonomik faktörler yanında, hükümetler açısından, büyüme için etkili olan sosyolojik-kültürel-teknik ve politik faktörlerin de ele alınması gerekir. Söz konusu faktörlerin dikkate alınarak ilerlemenin gerçekleştirilmesi, büyümenin tek başına sürdürülebilir olmasından daha önemlidir. Böylece ekonomik kalkınmanın sadece eşya ve para ile ilişkili olmayıp, temelde insana dayandığı söylenebilir. Dolayısıyla ekonomik kalkınma ile bir sistem sorunu olarak karşılaşılmaktadır.

Bütün bu bilgiler ışığında ekonomik kalkınmanın, ekonomik büyümeden daha geniş kapsamlı olduğu, büyümenin gelişme ve gelişmenin de büyüme üzerindeki etkilerden dolayı aralarında ayırım yapmanın bir hayli güç, hatta imkansız olduğu ifade edilebilir.

Öte yandan kalkınmanın çevre ile uyumlu olması gerekmektedir. Bu gereklilik "sürdürülebilir kalkınma" kavramı ile ifade edilmektedir. Sürdürülebilir kalkınma, ülkenin gelişme hedeflerine, doğal, kültürel kaynakları ve çevreyi bozmadan gelişmeye ilişkin tüm çabaları içermektedir. Büyüme ve gelişme, çevre ile uyumlu olduğu sürece sürdürülebilir olarak algılanabilir. Bu bağlamda, şu andaki doğal kaynakların korunmasının yanı sıra, fiziki ve beşeri sermayeye yapılan yatırımların değeri, kullanılan doğal kaynakların değerine en azından eşit olması halinde kalkınmanın sürdürülebilirliğinden söz edilebilir.

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun 1987 yılında "Ortak Geleceğimiz" başlığı ile yayınladığı raporda sürdürülebilir kalkınma, "gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılayabilmelerini tehlikeye sokmaksızın bugünkü kuşakların gereksinimlerini karşılayabilen kalkınma" olarak tanımlanmıştır. Ayrıca, 1992 yılında Rio de Janeiro'daki Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı Dünya Zirvesi'nde de Sürdürülebilir kalkınma kavramı üzerinde durulmuş, global düzeyde harekete geçirilebilecek eylemler değerlendirilmiştir.

Türkiye'de kalkınma sorununa çözüm noktasında; beş yıllık kalkınma planlarında mümkün olduğu kadar hızlı bir kalkınma sağlayacak, kaynakların tam ve etkin kullanılmasına imkan verecek ve gelişmesi ön görülen noktalarda hedefe varmaya destek olacak bir para politikasının uygulanacağını kabul edilmiş olması Türkiye'deki bugünkü iktisat politikası hedeflerinden birinin de hızlı bir ekonomik kalkınmanın olduğunu göstermektedir. Ancak uygulamada bu hükmün pek de geçerli olmadığı görülmektedir.

3. KALKINMA SÜRECİNDE TASARRUFUN ÖNEMİ

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını dengeli olarak sürdürebilmeleri ancak tasarruf edebilmeleri ve tasarruflarını en etkin şekilde kullanabilmeleriyle mümkündür. Çünkü ekonomik kalkınmayı sağlayan sermaye birikimi, ancak artan tasarrufların yatırımlara sevk edilmesiyle mümkün olabilir. Tabii ki tasarrufların yatırımlara en etkin olabilecek şekilde yönlendirilmesi de gerekir. Fakat gelişmekte olan ülkelerin tasarruf oranının düşük olduğu; iktisadi bireyleri tasarruf yapmaya teşvik edecek unsurların hemen hemen olmadığı, aksine bireyleri tüketime yönelten unsurların ağırlıkta olduğu; tasarrufların yatırımlara etkin olarak dönüştürülemediği; ve tasarrufların yatırımlara sevk edilmeyerek iddihar edildiği görülmektedir. Aşağıda önce bu sorunlar daha yakından incelenecektir:

Tasarruf oranının düşük olması: Gelişmekte olan ülkelerde sermaye birikimini hızlandırarak kalkınma sorununu çözecek yegane faktör tasarruftur. Tasarruf, Adam Smith'den Keynes'e ve Modern büyüme teorisinin kurucuları olan Harrod-Domar'a kadar, her dönemde sermaye birikimi probleminin temel konusu olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde beşeri ve tabii kaynakların bol olmasına rağmen, sermaye birikimi az ve teknolojik seviye düşüktür. Sermaye birikiminin hızlandırılması ve teknolojik düzeyin yükseltilmesi ancak uzun dönemde mümkündür. Dolayısıyla istihdam ve üretim hacmini

artırmak kısa dönemde mümkün olmadığından gelişmekte olan ülkeler tam istihdam seviyesinde kabul edilebilir. Tam istihdam düzeyinde reel milli gelir artışı ancak yatırımların dolayısıyla tasarrufların artırılmasıyla mümkün olabilecektir.

Tasarrufların ise bu ülkelerde çok düşük hacimde olduğu, tasarruf meylinin düşük olduğu görülmektedir. Bu durum şöyle açıklanabilir: Tasarrufların bağlı olduğu en önemli unsur gelir düzeyidir. Ancak bu noktada, gelişmekte olan ülkeler kısır bir döngü içindedir. Çünkü bu ülkelerde sermaye birikiminin düşük olması, üretimde verimliliğin düşük olmasına neden olmaktadır. Verimliliğin düşük olması gelir düzeyinin düşük olmasına; gelir düzeyinin düşük olması, tasarrufların düşük olmasına; bu da dengeli ve istikrarlı bir biçimde ekonomik kalkınmanın sağlanmasını engelleyecek şekilde, yatırım imkanlarının daralmasına böylece kalkınma hızının düşük düzeyde kalmasına neden olmaktadır.

Kişisel gelirin düşük olması kişilerin gelirlerinin hemen hemen tamamını tüketim harcamalarına sarfetmelerine neden olmaktadır. Tasarrufun dolayısıyla yatırımın yükselebileceği en yüksek seviye tüketimin inebileceği en düşük düzey ile sınırlıdır. Dolayısıyla tasarrufların yetersizliği, gelirlerin düşük olmasının yanı sıra tüketim eğiliminin yüksek olmasına da bağlı bulunmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımının adaletsiz olması da tasarruf hacminin düşük olmasının nedenlerindedir. Gerçi tasarrufun gelirin fonksiyonu olması hükmünden yola çıkarak gelir dağılımı adaletsizliğinin tasarrufu arttırıcı şekilde etkisi olabileceği öne sürülebilir. Yani düşük gelirlilerin, gelirlerindeki artışları tüketime, buna karşın yüksek gelirlilerin gelirlerindeki artışı tasarruf ederek yatırıma yönlendirebileceği böylece "fakirin daha fakir, zenginin daha zengin hale getirilmesi" ile kalkınmanın finansmanının sağlanabileceği düşünülebilir. Ancak böyle bir düşüncenin gelişmekte olan ülkelerde tam anlamıyla doğru olması düşünülemez. Zira yüksek düzeyde zengin olanların uzun vadeli yatırımlar yerine kısa vadeli spekülasyon kazanç yoluna tasarruflarını sevk ettikleri görülmektedir. Yine az gelişmiş ülkelerde sosyo-ekonomik merdivenin üstünde yer alan servet sahibi azınlığın, özellikle aşırı gösteriş tüketimi (conspicuous consumption) şeklinde kaynakları israf etmesi tasarrufları azaltan bir diğer unsurdur: İthal mallarının tercih edilmesi, dış seyahat merakı, gösterişli lüks binalar yapma gibi harcamalar zengin sınıfın tasarruf gücünü azaltır. Kısaca, gelişmekte olan ülkelerde Arthur Lewis'in düşünceleri doğrultusunda gelir dağılımının bozuk oluşunun, üretken yatırımların artması sonucunu doğuracağını beklemek mümkün değildir. Çünkü bu ülkelerde gelir piramidinin üst kısmında yer alan kesim, uzun dönemli yatırımlardan çok toprağa, gayrimenkule veya stok birikimine yatırım yapma eğiliminde olan toprak sahipleri ve ticaret yapan kişilerden oluşmaktadır. Şayet Arthur Lewis'in bu noktadaki düşünceleri doğru olsa bile, gelişmekte olan ülkelerde uluslararası ilişkilerin artması ve demokratik bir siyasi gelişmenin hakim olması sonucu, gelirin daha eşit dağılımının gerekliliği düşüncesinin daha da ağırlık kazandığı da dikkate alınmalıdır.

Gelişmekte olan ülkelerde tasarruf gücünü azaltan bir başka etken de, aşırı gösteriş tüketimi (conspicuous consumption) ile karıştırılan, gösteriş etkisi (demonstration effect)'dir. Duesenberry'nin kişilerin tüketim fonksiyonlarının müstakil olmayıp diğer kişilerin tüketim fonksiyonları ile ilişkili olması görüşü doğrultusunda kişisel gelir artışı ile tasarruf artış oranı arasında paralelliğin olmadığı, aksine tasarruf artış oranının gelir artış oranının çok altında olduğu görülmüştür. Bunun da nedeni Nurkse tarafından, kişisel tasarrufun sadece gelire bağlı olmayıp aynı zamanda kişilerin ilişki içinde olduğu kimselerin, kendi gelirinden yüksek olan gelirlerinden yaptıkları harcamalara da bağlı olduğu şeklinde açıklanmıştır. Böylece gösteriş etkisi tüketim arzusunun arttırarak tüketim meylini yükseltip tasarruf meylini düşürmektedir. Bu etki ulaştırma ve haberleşme alanındaki gelişmelere paralel olarak, hem ülke içi hem de uluslararası boyutta kendini göstermektedir.

Siyasi istikrarsızlık ve enflasyon nedenleriyle gelişmekte olan ülkelerde dayanıklı tüketim mallarına karşı aşırı düşkünlüğün olması ve enflasyon ve istikrarsızlığın olmadığı bir ortam da bile gelişmiş bir sermaye piyasasının var olmaması dolayısıyla altın, döviz, gayrimenkul ve mücevher eşyaları kişilerin bir tasarruf aracı olarak görmelerine, bu da tasarruf hacminin olumsuz yönde etkilenmesine neden olmaktadır.

Ulusal ekonomi içinde yabancı sermaye sahiplerinin rolünün önemli derecede artış göstermesi ile ekonominin yabancı sermayedar tarafından kontrol altına alınması da

ulusal tasarrufları azaltan bir etken olarak görülebilir.

Gelişmekte olan ülkelerin hepsi için geçerli olmasa da, bazı sosyal geleneklerin, yasal çerçevenin ve yabancı şirketlerin ekonomi içindeki ağırlığının bireylerin tasarruf gücünü olumsuz şekilde etkileyen nedenler arasında yer aldığı görülmektedir.

Tasarrufların etkin kullanılmaması: Evet, yukarıdaki başlıca nedenlerden dolayı gelişmekte olan ülkelerde tasarruf hacmi düşüktür. Bu da ekonomik kalkınmayı sağlayan sermaye birikiminin az olması demektir. Fakat gelişmekte olan ülkelerde tasarruf hacminin düşük olmasının nedenlerinden daha vahim olanı; tasarrufların etkin kullanılmaması ve/veya kullanılmamasıdır.

Gelişmekte olan ülkelerde organize ve yaygın bir finansal piyasanın yeterince gelişmemiş olması, kaynakların etkin kullanılmayışına neden olan "göstermelik tüketim"e benzer şekilde "göstermelik üretim"e tasarruf sahiplerini sevk ederek toprağı likit hale getirmektedir. Böylece lüks konut inşaatı gibi gayrimenkul yatırımlar tasarrufları masnetmektedir. Yani gelişmekte olan ülkelerde ekonominin iki'ci (düalist) niteliği tasarrufların aynı olarak yapılmasına, bu da yatırımlara yönelecek tasarruf hacminin az olmasına neden olmaktadır.

Küçük tasarrufların bir havuzda toplanarak, kalkınmanın sağlanması açısından üretken yatırımlara dönüştürülmesi için gereken etkin bir sermaye piyasasının olmayışı en çok dikkat çeken noktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sermaye piyasasının en önemli fonksiyonu, tasarrufların gayrimenkul, arsa, mücevher gibi ekonomik kalkınmada önemi olmayan alanların yerine, kalkınmanın finansmanında önemli bir role sahip olan yatırım alanlarına kaymasını sağlamaya çalışmak olduğunun altı çizilmelidir.

Teşvik edici unsurların yetersiz olması: Gelişmekte olan ülkelerde iktisadi bireyleri tasarruf etmeye (ve tasarruflarını etkin yatırım alanlarına) yöneltme noktasında çok önem arzeden teşvik unsurlarının birhayli yetersiz olduğu, bilakis insanları tasarruf etmemeye sevkeden unsurların etken olduğu görülmektedir. Ayrıca bireyleri tasarruflarını etkin yatırım alanlarına yöneltme noktasında da teşvik unsurlarının yetersiz olduğu söylenebilir.

Bu noktada siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarsızlıklar, ülkeleri böyle bir ortama sevkeden etkenler olarak sıralanabilir. Birinci olarak siyasi istikrar ve güvenin olmaması insanların gelecek adına beklentilerinin olumsuz şekilde yapılanmasını, bu da bireylerin tasarruf yapmaması sonucunu netice vermektedir. Ekonomik açıdan piyasanın darlığı ve piyasaların yeteri kadar gelişmemiş olmasının yanısıra, enflasyon gibi ekonomide arzu edilmeyen istikrarsızlıkların göstergesi olan durumların varlığı insanları tasarruf etme yerine tüketime sevk eden unsurlar olmaktadır. Piyasaların darlığı, ucu sermayeye bağlanan düşük verimlilik ve üretim hacmi sonucudur. Bu durum gelişmekte olan ülkelerin fakirlik çemberlerinden en önemlisini oluşturmaktadır.

Öte yandan eğitim-öğretim düzeyinin düşük olması ve siyasi ve sosyal açıdan birlik ve beraberlik duygularının zayıflaması veya yeterince gelişmemiş olmaması, bireylerin zaten az olan tasarruflarıyla üretken yatırım yapma kabilyetinin ve isteğinin oluşmamasına neden olmaktadır. Dolayısıyla başta belirttiğimiz, gelişmekte olan ülkelerin sorunlarından ikisinin ekonomik istikrarsızlığın da nedenleri arasında önemli bir yer teşkil ettiği görülmektedir. Bu sorunların bir birini besleyen unsurlar olmaları, "merkezden uzaklaşan örümcek ağı"nın hatıra getirmektedir.

Tasarruf etme ve tasarruflarını etkin kullanmada teşvik edici olma noktasında olumsuz olarak yer alan etkenler arasında yabancılaşma ve anomide görülmektedir. Yabancılaşma, yani insanın neyi niçin yaptığının, hata niçin yaşadığının anlamını kaybetmesi veya böyle bir anlamdan, amaçtan yoksun olmasıdır. Bugün yaygın deviant davranışların pek çoğunun temelinde yatan ve sapma diye Türkçeye çevrilebilecek olan anomie (veya anomya) ise, kurallardan sapma, toplumda geçerli kuralları ihlal etme, kural tanımama, kuralsızlık, normsuzluk anlamına gelir. Bu arada yöneticilerin lüks ve israfı "tekellüflü hayata" sapmalarının ve sonrası cereyan edebilecek hadiselerin de insanları psikolojik yıkıma uğratarak çalışma ve kazanma azimlerini yitirmelerine hatta yaşama sevinç ve anlamını kaybetmelerine neden olduğunu vurgulamak gerekir. Yabancılaşma ve/veya anomik davranışlar içine giren fertlerin çoğunlukta bulunduğu bir toplum güçlü olamaz. İnsanların toplum fertlerinin değerlerine ve ideallerine düşman kesilerek onları iktisadi v.b. alanlarda motive etmek ve böylece toplumu her yönüyle sağlıklı bir hale

getirmek mümkün olmayacaktır. Aslında bu sadece iktisadi kalkınma açısından değil, her alanda geçerli bir kuraldır. Ancak ve ancak toplumun yaygın değerlerine sahip çıkılarak veya en azından onlara karşı gelinmeyerek fertleri toplumun gelişmesinde harekete geçirmek en kolay hale gelebilir. Toplum önderleri Japonya'da gerekli planlamayı bu şekilde yapmışlardır. Hemen şunu da belirtmek gerekir ki Japonya örneği bize Japonya'nın da taklit edilmemesi gerektiğini anlatır. Çünkü Japonya kendine has, kendi değerlerinden güç ve hız alan bir modelle kalkınmıştır. Dolayısıyla bizim Kalkınmada Japonya'yı örnek almamız gerektiği düşüncesi, Japonya'dan almamız gereken dersi almadığımız anlamına gelir. Kısaca Japonya tecrübesi bize şunu göstermektedir: Bir millet başka bir modeli -Japonya modeli de dahil- aynen taklit ederek kalkınmaz. Evet, insanları ve topyekün toplumu belirli bir yönde seferber edecek güçlü bir yöneltme gerekir, yarı kuru hamaset duyguları da olsa, bu tür büyük boy idealler teklif edilebilmelidir. Bu idealler, değerler, inançlar onlardan sökülüp atılırsa veya onlara karşı çıkılırsa o insan kendini niçin feda edecektir, niçin fedakarlıkta bulunsun İbn-i Haldun bu değerler, inançlar ve idealler bütünü "asabiyyet" kavramı ile ifade etmektedir. İktisadi kalkınmanın temeline kişilerdeki psikolojik özellikleri ve bunların bir ifadesi olan asabiyyet duygusunu yerleştiren İbn-i Haldun, böylece "protestan ahlakı" ve onun oluşturduğu insan tipini kapitalist kalkınma ve gelişme sürecini harekete geçirici bir unsur olarak değerlendiren Max Weber'i veya kalkınmayı "başarı güdüsü yüksek" insanların oluşturduğunu söyleyen Mc Clelland'ı hatırlatmakta, onlar gibi, meta-ekonomik bir faktörü ön plana çıkarmaktadır. Max Weber'in "protestan ahlakı"nın yanısıra Hegelyen "tutku" ile İbn-i Haldun'un iktisadi kalkınmada elverişli sosyal ve siyasal şartların varlığı arasında bir paralellik görülmektedir. Hegel'e göre "tutuk" olmadan sosyal olaylarda hiç bir şey gerçekleşmez. Hegel bu olayı Ruh'un kendini gerçekleştirme olarak değerlendirir. Joseph Schumpeter'in de iktisadi unsurlarla bireysel, psikolojik ve sosyolojik faktörleri birlikte ele alıp değerlendirdiği görülmektedir. Bir iktisatçı olarak Evertt E. Hagen de iktisadi kalkınma teorisi ile psikolojik faktörleri birleştirerek iktisadi kalkınmanın ancak toplumda yaratıcı kişiliğin oluşmasıyla mümkün olacağını söylemektedir. Hagen İbn-i Haldun'un düşünceleri paralelinde iktisadi kalkınmanın birdenbire değil ancak tedrici olarak uzun dönemde gerçekleşebileceğinin de zihne yerleştirilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Mc Clelland da "hangi toplumun insanların başarı güdülerini yüksekse, o zaman daha gayretli müteşebbisleri ortaya çıkar; böylece daha hızlı bir iktisadi kalkınma gerçekleşir" demektedir. Yüksek başarı güdüsünün oluşumunda ise eğitim-öğretim şartlarını öne çıkarmaktadır. "Ekonomik kalkınmanın temelinde ekonomik alanın dışında, eğitim örgütlenme, disiplin ve bunlarında ötesinde siyasi bağımsızlık ve ulusal güven'in yattığını" söyleyen Schumacher de, iktisadi kalkınmada başarıya ancak teker teker herkesin iş gücünün, zekasının, heyecanının ve azminin seferber edilmesiyle varılabileceği görüşünü yinelemektedir. Yukarıdaki düşünürlerin dışında Erich Fromm, Frederic Herzberg, Chris Argyris, Elton Mayo, Talcott Parsons, John T. Dunlop gibi düşünürlerin de iktisadi kalkınmada yukarıdaki görüşler paralelinde düşünceye sahip oldukları görülür.

Bütün bu görüşler toplumun sorunlarına kopartımanter yaklaşımlarla çözüm bulunamayacağı sonucunu doğurmaktadır.

Kaynakların atıl durması: Sosyal sorunun temelini oluşturan eğitim-öğretim düzeyinin düşük olmasının, sosyal ve siyasal barış-uzlaşma ve birlikteliğin sağlanamayışının ve ekonomik açıdan piyasanın darlığı ve piyasaların yeterince gelişmiş olmayışının yukarıdaki etkisinin yanısıra bireyleri, tasarruflarını etkin olmayan yatırımlara sevk etmenin de ötesinde, "yastık altı" diye ifade edilen bir şekilde üretken ekonominin dışında (etkin olmasa da) tutmalarına yani iddihar etmelerine neden olmaktadır.

Kısaca gelişmekte olan ülkeler, kalkınmanın ana take-off'u olan etkin yatırım imkanları açısından üç yönden gelen engellerle karşı karşıyadırlar: Birincisi, tasarrufların yetersizliği nedeniyle yatırım kaynaklarının darlığı, ikincisi kaynakların gereğince etkin kullanılamaması ve tasarruf etmeye ve tasarrufları etkin bir şekilde yatırımlara sevk edici teşvik unsurlarının yetersiz hacimde olması. Bir başka ifade ile yatırımlar gelişmekte olan ülkelerde hem arz hem de talep cephesinden gelen etkilerle oldukça sınırlı oranda kalmaktadır.

4. ÇÖZÜM NOKTASINDA ÖZEL FİNANS KURUMLARI

Ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi noktasında ülkemizde kalkınmanın ilk ve en önemli unsuru olan tasarrufların arttırılmasının yanısıra, artan tasarrufların etkin yatırım alanlarına kaydırılması ve her iki açıdan teşvik edici olma noktasında etkili olabileceği düşünülen kurumlardan birisi de özel finans kurumlarıdır.

Finansal gelişmeye katkı sağlamak ve ortadoğu ülkeleriyle ekonomik ilişkileri geliştirmek amacıyla, bu ülkelerin ekonomik sistemlerinin dayandığı bir model olan faizsiz bankacılığın bir uygulaması olarak ÖFK'na ülkemizde izin verilmiştir. Bankacılık sektörü dışında bulunan ÖFK sisteme 1980'li yıllarda katılmıştır.

Ülkemiz uygulamasına kâr-zarar ortaklık belgesi adı altında bir menkul kıymet getirmesinin yanında, ülkemiz kalkınması ile ilgili yatırımların finansmanında uzun vadeli fon sağlayabilmeleri finansal sistem açısından önem arzeder. ÖFK, bankacılık kesimine rakip olmaktan çok yastık altındaki tasarrufların reel ekonomiye kazandırılmasının hedefleri olduğunu belirtmektedirler.

Faizsiz bankacılık sistemi üzerine oturtulmuş olan ÖFK, kâr-zarar ortaklığına dayalıdır. Konvansiyonel bankalar ise cari hesaba dayanır. Bu nedenle ÖFK, risk almayı göze alabilen yatırımcı türündeki mudilere hitabetmeyi amaçlar. Burada mudi yatırdığı paraya karşılık ne kadar gelir sağlayacağını bilememekte ve hatta, teorik dahi olsa, zarar edebileceğini kabul etmektedir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde ÖFK bir tür yatırım bankasıdır.

Ancak, mevzuattan ve kendilerinden kaynaklanan eksiklikler nedeniyle, 1998 yılı itibariyle faaliyet gösteren ÖFK'nın finansal sistem içinde derinlik açısından kayda değer bir düzeyde olmadıkları görülmektedir. Bir başka açıdan bakıldığında ÖFK'nın sistemde kendi yerini tam olarak bulduğu söylenemez.

Kaynakların etkin kullanımı açısından sermaye piyasasının gelişmişliğine ihtiyaç olduğu kadar, kaynakların etkin kullanımının yanı sıra iddiharın kırılması açısından özel finans kurumlarının etkin bir rol oynaması düşünülebilir. Halen parasını bankaya vermeyen, faiz almak istemeyen insanlar var, kapitalizme ve her şeye rağmen. İşte Türkiye'de faizden kaçan bu tasarrufların 70 milyar dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu paranın ekonominin üretken alanına çekilmesi ve paradan para kazanmanın ağırlık kazandığı müesseselere bir alternatif ve çekidüzen verme noktasında özel finans kurumları etkin olabilir. Ancak günümüzde bu kurumların böyle bir etkinliğe sahip olamadıkları görülmektedir. Zira bankacılık kesimindeki mevduatların sadece % 3'üne özel finans kurumları sahiptir. ÖFK'nın her iki yönden de ekonomiye olumlu katkıda bulunamayışının iki sorumlusu vardır. Biri, özel finans kurumlarının bizzat kendileri, ikincisi ise devlettir.

İslami açıdan helal ve haram, geniş manalara alındığı zaman, ekonomik açıdan çok önemli anlam ifade eder. Haram ve helal üretim ve tüketim açısından iki önemli kriterdir. İslam'a göre, ibadet, şükür, hamd, tevekkül, nimet, zenginlik, bereket, fakirlik, adalet, yeryüzünde halife olmak gibi bir çok kavram ekonominin temel taşları ve anahtarları yapmadıkça insanın tam manasıyla ekonomik açıdan eğitildiği söylenemez.

İktisadi kalkınmanın gerçekleştirilmesi noktasında ülkemizde ilk ve en önemli unsur olan tasarrufların arttırılmasının yanı sıra, iddiharın kırılarak tasarrufların yatırıma sevk, artan tasarrufların etkin (üretken) yatırım alanlarına kaydırılması ve hatta paradan para kazanmanın ağırlık kazandığı müesseselere bir alternatif ve çeki-düzen verme noktasında doğrudan veya dolaylı olarak etkili ve teşvik edici olabileceği düşünülen kurumlardan birisi de ÖFK'dır. Ancak, ÖFK'nın kalkınma açısından etkili olabileceği ifade edilen yukarıdaki her dört açıdan da ekonomiye yeteri derecede olumlu katkıda bulunamayışının birinci derecede sorumlularından biri, ÖFK'dır:

Tasarruf oranı açısından: Tasarruf, gelirin tüketilmeyen kısmı olarak tanımlanırsa; İslami anlayışa sahip bir bireyin israftan, lüks ve gösterişten uzak ve "meşru olarak görülen" bir tüketim yapısına sahip olacağından dolayı gelirinin, bir başka anlayışa sahip bireyden daha fazlasını tasarruf edecektir. Öte yandan gelir dağılımında adaletin sağlanması ve böylece tasarruf oranının yükselmesi açısından İslami anlayışa sahip bir toplum yapısında zekat müessesesi de rol oynayabilir. Kısaca, yukarıda yedi madde halinde sıralanan, tasarruf oranının düşük olmasında etken olan unsurların ülkemizde varlığı, Türkiye'de

İslamiyet'in yeteri derecede doğru olarak bilinip yaşanmamasından kaynaklanmaktadır. "Doğru İslamiyet" in bilinmesi ve yaşanması noktasında ÖFK basın-yayın yoluyla, konferans v.b toplantılarla ve vakıf-dernek gibi gönüllü kuruluşları, bu bakımdan etkin olmaları için destekleyerek gelirin daha büyük bölümünün tasarruf edilmesi noktasında rol alabilir. Ki, ÖFK'nın bankacılık kesimindeki mevduatlarının %2'den %4'lere doğru tırmanmasında bir-iki finans kurumunun yeterli olmamakla birlikte, bu bağlamdaki etkinliği rol oynamıştır.

İddihar açısından: Müslüman bir bireyin iddiharı Allah'ın hoş görmemesini ve iddihar halinde zekat gibi bir mükellefiyetle tasarruflarının erimesini gözönünde bulunduracağından dolayı tasarruflarını nakit, döviz veya kıymetli maden şeklinde atıl olarak tutması düşünülemez. "Doğru İslamiyet" in bu açıdan da bilindiği ve yaşandığı söylenemez. Zira Türkiye'de inançları gereği faizden uzak tutayım derken bireylerin tasarruflarının 60-70 milyar dolarını İslam'da hoş görülmeleyen bir başka şekilde yani atıl olarak tuttıkları görülmektedir. İşte bu iddiharı çözülmesi için ÖFK önemli bir fonksiyon üstlenebilir. Ancak günümüzde bu kurumların böyle bir etkinliğe de sahip olmadıkları görülmektedir. Zira bankacılık kesimindeki mevduatların sadece % 3-4'üne ÖFK sahiptir. İddiharı çözülmesi için yukarıdaki dolaylı rollerin yanısıra ÖFK'nın kendilerini yeterli oranda ifade edebilmeleri için gerekli yolları kullanmaları gerekir. "Bilişim Çağı"nda ÖFK'nın kendilerini tam olarak ifade edememeleri dolayısıyla yeteri derecede tanınmamaları veya bir kısım endişelerle tanınmamaları ÖFK'nın aşması gereken önemli çıkmazlarından biridir. Tabii ki kendini ifade edebilmenin olumlu tepki doğurabilmesinin yolu da şeffaf, tutarlı ve güven verici olmaktan geçer.

Tasarrufların etkin kullanımı açısından: Tasarrufların etkin yatırım alanlarına kaymasını sağlamaya çalışma noktasında da doğrudan ve dolaylı olarak ÖFK rol alabilir. Küçük miktardaki tasarrufların bir havuzda toplanarak, ülkenin birinci derecede ihtiyaç duyduğu yatırım alanlarına sevk edilmesi ve bu sevk "İslamiyet'e layık doğruluk" ile ÖFK tarafından idare edilmesi gerekir. Öte yandan girişilen faaliyetlerde de yine açık, tutarlı ve güvenilir olmak da ÖFK'nda bulunması gerekir.

Teşvik açısından: Bu açıdan da ÖFK, eğitim ve öğretimle ilgili alanlara proje ve maddi yardımda bulunarak, siyasi ve sosyal istikrarın sağlanması noktasında yapıcı adımların atılması noktasında etkin olarak tasarrufu teşvik edici olmada dolaylı bir rol alabilir. Ayrıca, yapacağı etkin yatırımlarla da finansal sistem içerisinde tasarrufları havuzlarında toplayan diğer kurum ve kuruluşların rant yerine etkin yatırımlarla gelir elde etme yoluna girmelerini teşvik edebilir.

5. SONUÇ

Gelişmekte olan ülkelerin karşı-karşıya olduğu önemli sorunlardan biri ekonomik kalkınmadır. Kalkınma ise tasarruf ve tasarrufların sağlanabilme meselesidir. Tüketim yapan, tasarruf yapan, yatırım kararlarını veren inasandır. Dolayısıyla insan faktöründe yapılacak değişikliklerle tasarruf ve tasarrufların etkin kullanılması gibi kalkınmada önem arzeden hususlarda kayda değer değişiklikler yapmak mümkündür. Her ne kadar günümüzde hakim bilimsel anlayış tarafından kültürel manevi faktörlerin önemi küçümsenmekte ise de, bu kültürel faktörlerin dikkatle değerlendirildiği ülkelerde, en umulmayan konularda bile toplumun zihniyet ve değerler dünyasının dikkate alınması durumunda son derece başarılı sonuçlara varıldığı görülmektedir.

Kalkınma sorununa en geniş perspektifle bakılması görüşünü destekleyici bir düşünür olan Schumacher'in görüşleri kısaca şöyledir: "Kalkınmayı sosyal siyasal şartların oluşturduğu uygun bir ortamda, halkın teşebbüs ruhunun gelişmesine paralel olarak yavaş yavaş gelişen bir evrim şeklinde düşünmek gerekir." Böylece kalkınma hedefine ancak bu yoldaki arzu ve isteklerin, bunu gerçekleştirme zorunluluğunun, içten gelen bir heyecan halinde, tüm halkı sarması, hedeflerin tüm halkça benimsenmesi ve bireylere teşebbüs ruhunun kazandırılması ile mümkün olacağı sonucuna varılmaktadır. Sağlıklı bir iktisadi kalkınmanın temelinde insanı ve toplumu motive edecek, insanları aşk ve vecde getirecek toplum çapında ideallere güçlü dinamiklere gerek vardır. Sadece ferdi kazanç ve çıkar hesabı yetmez. Her toplumun kendine göre değerleri ve bu değerlerin şekillendirdiği idealler vardır. Bu değer ve idealler toplumdan topluma değişebilir. Fakat o

toplumun insanının içini dolduran bunlardır. Türkiye'de de önemli olan bu değerlerin iktisadi kalkınma açısından dikkate alınmasıdır.

Yatırımcılar sanayiciler müteşebbisler artık reel yatırımları bırakıp rant ekonomisine, mali yatırımlara yönelmiştir. İSO tarafından seçilen 500 büyük sanayi kuruluşunun gelir kaynakları incelendiğinde repo başta olmak üzere rant gelirlerinin yüzde 50'leri aştığı ve 1998 yılında %70 civarında olduğu görülmektedir. Halbuki, Türkiye yeraltı-yerüstü zenginlikleri olan yatırım potansiyeli çok yüksek bir ülke. Türkiye'nin yatırımlarının yüksek düzeyde olması gerekir. Çünkü istihdam sorunu var. O halde Türkiye ekonomisinin yatırım yapması, reel tasarruflarının olması gerekir. Ancak bu yatırımları engelleyen olgu enflasyondur. Müteşebbis enflasyon nedeniyle uzun vadeli yatırımlara girmekten çekinmektedir. Çünkü yapılan yatırım sözleşmelerinde yatırım maliyetine bir de risk maliyeti eklenmektedir. Bu da yatırımları pahalı hale getirmekte ve risk oranını yükseltmektedir. Bu belirsizlik ortamı risk dışında ek bir maliyete neden olmaktadır. Türk Lirası'nın iç ve dış piyasa değerinin sürekli ve yüksek oranlı düşüşleri de yatırımcıları önemli ölçüde etkilemektedir. Bütün bunlar kuşkusuz enflasyon sonucu ortaya çıkan olgudur.

İktisadi açıdan kalkınmanın gerçekleştirilmesi daha fazla tasarruf yapabilme ve tasarrufları etkin kullanılabilmeyle mümkündür. Tüketim yapan, tasarruf yapan, yatırım kararlarını veren ise insandır. Dolayısıyla insan faktöründe yapılacak değişikliklerle tasarrufların artırılması ve etkin kullanılması ve böylece kalkınmada önemli yol alınması mümkündür.

Sağlıklı bir kalkınmanın temelinde iktisadi bireyleri motive edecek toplum çapında ideallere güçlü dinamiklere ihtiyaç vardır. Sadece bireysel kazanç ve çıkar hesabı yetmez. Her toplumun kendine göre değerleri ve bu değerlerin şekillendirdiği idealler vardır. Türkiye'de de önemli olan bu değerlerin kalkınma açısından dikkate alınmasıdır.

İnsanlardan idealler, değerler, inançlar sökülüp atılırsa, dikkate alınmazsa veya onlara karşı çıkılırsa o zaman insanlar niçin riske katlansınlar, niçin fedakarlıkta bulunsunlar? İbn-i Haldun bu değerler, inançlar ve idealler bütünü "asabiyyet" kavramı ile ifade etmektedir. Kalkınmanın temelini kişilerdeki psikolojik özellikleri ve bunların bir ifadesi olan asabiyyet duygusunu yerleştiren İbn-i Haldun, böylece "protestan ahlakı" ve onun oluşturduğu birey tipini kapitalist kalkınma ve gelişme sürecini harekete geçirci bir unsur olarak değerlendiren Weber'i hatırlatmakta, onun gibi, meta-ekonomik bir faktörü ön plana çıkarmaktadır. Bediüzzaman'ın da "tasallut nazariyesi" ile soruna aynı doğrultuda yaklaştığı görülmektedir. Bir iktisatçı olarak Hagen de ekonomik kalkınma teorisi ile psikolojik faktörleri birleştirerek kalkınmanın ancak toplumda yaratıcı kişiliğin oluşmasıyla mümkün olabileceğini söylemektedir. Mc Clelland da "hangi toplumun insanların başarı güdüleri yüksekse, o zaman daha gayretli müteşebbisleri ortaya çıkar; böylece daha hızlı bir ekonomik kalkınma gerçekleşir" demektedir. Yüksek başarı güdüsünün oluşumunda ise eğitim-öğretim şartlarını öne çıkarmaktadır. Yukarıdaki düşünürlerin dışında Schumpeter, E. Fromm, F. Herzberg, C. Argyris, E. Mayo, T. Parsons, J.T. Dunlop gibi düşünürlerin de kalkınmada yukarıdaki görüşler paralelinde düşünceye sahip oldukları görülür. Bütün bu görüşler toplumun herbir sorununa kopartımanter yaklaşımlarla çözüm bulunamayacağı sonucunu da doğurmaktadır.

Bu bakımdan, müslüman olması realitesi bağlamında, toplumun "doğru İslamiyet"i bilmesi için gerekli çabayı doğrudan veya dolaylı olarak üstlenmek ve "İslamiyet'e layık doğruluk, şeffaflık, tutarlılık ve güvenilirlik" içerisinde olmak ve kendini ifade edebilmek ÖFK'dan Türkiye'nin kalkınması noktasında başlıca beklentilerdir.

Öte yanda ÖFK'nın ülkemizin kalkınmasında gereken olumlu katkıyı sağlayabilmesi için devletin de bir kısım engelleri kaldırarak ÖFK'nın bankalar kadar finansal sistem içerisinde yer alabilmelerine imkan verecek gerekli düzenlemeleri yapması gerekir. Bunun aksi ise, tamamen iyi niyetli olduğundan şüphe edilmese bile, sosyal gerçeklere uzak bir perspektifle iktisadi sorunlara çözüm arayışıdır. Bu çözüm arayışının sonucu ise "çıkılmaz sokak"tır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

ACAR, Yalçın, Büyüme Teorileri, U.Ü. Güçl. Vakfı Yay. No:43, Bursa, 1990.

ATALAY Beşir, 'İktisadi Kalkınmada Geleneksel Değerlerin Yeri', İktisadi Kalkınma ve

İslam, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1987.
BÜKER Semih-AŞIKOĞLU Rıza-SEVİL Güven, Finansal Yönetim, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1997.
ÇİLLER Tansu - ÇİZAKÇA Murat, Türk Finans Kesiminde Sorunlar ve Reform Önerileri, İstanbul Sanayi Odası Yay. No.1989/7, İstanbul, 1989.
DİRİMTEKİN, Halil, Makro İktisat, Bizim Kitabevi, Eskişehir, 1981.
DURAN Bünyamin, Sosyo Ekonomik Değişmeye Yönelik Tezler, OSAV Yayınları, İstanbul, 1995.
GÜLER Hikmet, 'Biz Yastık Altı Parayı Değerlendiriyoruz', Ropörtaj:M.Efendioğlu, Çerçeve, S.1, Ocak-Şubat 1994.
HALDUN İbn, Mukaddime, (Çev: Z. Kadiri Ugan), MEB Yayınları, İstanbul, 1991.
HEGEL G.W. Friederich, Seçilmiş Parçalar, (Çev: Nejat Bozkurt), Remzi Kitabevi, 1986.
KAHRAMAN, Nüzhet, "Sürdürülebilir Kalkınma ve Turizm", H.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, C.12, 1994.
KOZAK İbrahim Erol, 'İbn Haldun'un İktisadi Gelişmede Psikolojik Faktörlere Verdiği Yer', İktisadi Kalkınma ve İslam, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1987.
KOZLU, Cem, Türkiye Mucizesi İçin Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri, Türkiye İş Bnk. Kültür Yay., Ankara, 1995.
KÖKLÜ, Aziz, Makro Ekonomi, S Yayınları, Ankara, 1984.
McCONNELL Campbell R. - BRUE Stanley L., Macroeconomics, McGraw-Hill, Inc, New York, 1996.
ORHAN Osman Z., Başlıca Enflasyon Teorileri ve İstikrar Politikaları, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.
ÖZSOY İsmail, Özel Finans Kurumları, Asya Finans Kültür Yayınları, İstanbul 1997.
PETERSON, Wallace, Gelir İstihdam ve Ekonomik Büyüme, (Çev.:Talat GÜLLAP), Atatürk Ü. İ.İ.B.F. Yay. No:98, Erzurum, 1994.
SAVAŞ, Vural, İktisadi Analiz, Hilal Matbaacılık, İstanbul, 1970.
SERİN Vildan, Para Politikası, Marmara Ün. Yay., İstanbul, 1987.
ŞAHİN Hüseyin, Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1997.
UNAY Cafer, Makro Ekonomi, U.Ü. Güç.Vakfı Yayın No: 71, Bursa, 1993.
ÜLGENER Sabri F., Milli Gelir İstihdam ve İktisadi Büyüme, Der Yayınları, İstanbul, 1991.
YÜKSEL Ali Sait, Özel Finans Kurumlarıyla İlgili Düzenlemeler ve Bankacılık Mevzuatı Açısından Değerlendirmeleri, Emek Matbaacılık, İstanbul, 1988.